

O'ZBEKISTONDA ENERGETIKA NARXLARI ISLOHOTLARINING INFLYATSIYA, AHOLI REAL DAROMADLARI VA MAKROIQTISODIY BARQARORLIKKA TA'SIRI

*Jovliev Sarvar (O'ztransgaz AJ Toshkent Magistral gaz quvurlari bosh
boshqarmasi Binokor gaz taqsimlash stansiyasi operatori)*

*Suyunova Mohinur (O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi
huzuridagi Makroiqtisodiy va hududiy tadqiqotlar instituti PHD doktoranti)*

Annotatsiya: Mazkur tezisda O'zbekistonda elektr energiyasi va tabiiy gaz narxlarini isloh qilishning inflyatsiya darajasi, aholi real daromadlari hamda makroiqtisodiy barqarorlikka ta'siri tahlil qilinadi. Energetika tariflarini iqtisodiy jihatdan asoslangan darajaga olib chiqish, energiya ishlab chiqarish va taqsimlash tizimining moliyaviy barqarorligini mustahkamlash hamda davlat budjetiga tushadigan subsidiyalar yukini kamaytirish masalalariga e'tibor qaratiladi. Shuningdek, energiya tariflarining oshishi natijasida ishlab chiqarish xarajatlari, iste'mol narxlari va uy xo'jaliklarining xarid qobiliyatida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan o'zgarishlar yoritiladi. Islohotlarning ijtimoiy oqibatlarini yumshatish, ehtiyojmand aholini qo'llab-quvvatlash va inflyatsion bosimni cheklash bo'yicha takliflar ishlab chiqiladi.

Kalit so'zlar: energetika tariflari, narxlar islohoti, inflyatsiya, real daromadlar, makroiqtisodiy barqarorlik, elektr energiyasi, tabiiy gaz, davlat subsidiyalari, ijtimoiy himoya, iste'mol narxlari, iqtisodiy o'sish, aholi farovonligi.

Energetika sohasi mamlakat iqtisodiyotining muhim tarkibiy qismi bo'lib, sanoat, qishloq xo'jaligi, transport, xizmat ko'rsatish va aholi turmush darajasining rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Elektr energiyasi va tabiiy gaz narxlari nafaqat energetika korxonalarining moliyaviy holatini, balki ishlab chiqarish xarajatlari, iste'mol bozori, inflyatsiya jarayonlari va davlat budjeti

barqarorligini ham belgilovchi omillardan hisoblanadi. O'zbekistonda energetika sohasini modernizatsiya qilish, energiya resurslaridan oqilona foydalanish va tariflarni iqtisodiy jihatdan asoslangan darajaga bosqichma-bosqich olib chiqish iqtisodiy islohotlarning muhim yo'nalishlaridan biridir. Bunday islohotlar energetika korxonalarining xarajatlarini qoplash, infratuzilmani yangilash va energiya ta'minotining ishonchliligini oshirish uchun zarur moliyaviy imkoniyatlarni shakllantirishi mumkin. Shu bilan birga, elektr energiyasi va tabiiy gaz tariflarining oshishi qisqa muddatda aholi xarajatlariga hamda korxonalarning ishlab chiqarish tannarxiga ta'sir ko'rsatadi. Natijada ayrim tovarlar va xizmatlar narxlarining ko'tarilishi, uy xo'jaliklarining real daromadlari pasayishi va inflyatsion bosim kuchayishi ehtimoli yuzaga keladi. Shu sababli energetika narxlari islohotlarini amalga oshirishda iqtisodiy samaradorlik bilan bir qatorda ijtimoiy himoya va makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlash ham muhim ahamiyatga ega [1].

Energetika narxlari islohotlarining asosiy maqsadlaridan biri energiya resurslarining haqiqiy ishlab chiqarish, uzatish va taqsimlash xarajatlarini tariflarda bosqichma-bosqich aks ettirishdan iborat. Tariflarning iqtisodiy jihatdan asoslanmagan darajada past bo'lishi energetika korxonalarining moliyaviy imkoniyatlarini cheklashi, infratuzilmani yangilash uchun zarur investitsiyalarni kamaytirishi va davlat budjetidan qo'shimcha subsidiyalar ajratilishiga sabab bo'lishi mumkin. Tarif siyosatini takomillashtirish esa energiya ta'minoti tizimining moliyaviy barqarorligini mustahkamlashga xizmat qiladi. Biroq tariflarni oshirishning iqtisodiy oqibatlari bir xil bo'lmaydi. Ular o'zgarishlarning miqdori, amalga oshirish sur'ati, korxonalarning energiya sarfi, aholi daromadlari va davlat tomonidan ko'rsatiladigan ijtimoiy yordam darajasiga bog'liq. Shu sababli tarif islohotlarini iqtisodiy sharoitlarni hisobga olgan holda bosqichma-bosqich amalga oshirish maqsadga muvofiqdir. Energetika tariflarining inflyatsiyaga ta'siri, avvalo, bevosita va bilvosita kanallar orqali namoyon bo'ladi. Bevosita ta'sir elektr energiyasi va tabiiy gaz

uchun to'lovlarning oshishi natijasida uy xo'jaliklarining kommunal xarajatlari ko'payishida kuzatiladi. Bu o'zgarishlar iste'mol narxlari indeksida aks etib, umumiy inflyatsiya ko'rsatkichiga ta'sir qilishi mumkin [2].

Bilvosita ta'sir esa ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish xarajatlarining oshishi bilan bog'liq. Energiya ko'plab mahsulot va xizmatlarni yaratishda muhim ishlab chiqarish omili hisoblanadi. Masalan, oziq-ovqat mahsulotlarini qayta ishlash, to'qimachilik, qurilish materiallari ishlab chiqarish, sovutish va saqlash xizmatlarida elektr energiyasi xarajatlari muhim o'rin tutadi. Tariflar oshganda ayrim korxonalar qo'shimcha xarajatlarni mahsulot narxlariga o'tkazishi mumkin. Bu esa narxlar umumiy darajasiga qo'shimcha bosim yuzaga keltiradi. Shu bilan birga, tarif islohotlarining inflyatsiyaga ta'sirini baholashda faqat narxlarning dastlabki o'zgarishini emas, balki keyingi davrdagi iqtisodiy jarayonlarni ham hisobga olish zarur. Energetika tizimining moliyaviy holati yaxshilanishi, elektr ta'minotidagi uzilishlar kamayishi va energiya samaradorligiga investitsiyalar ko'payishi uzoq muddatda ishlab chiqarish xarajatlarini pasaytirishga yordam berishi mumkin. Biroq bunday natijalar avtomatik ravishda yuzaga kelmaydi, balki infratuzilmani modernizatsiya qilish va boshqaruv samaradorligini oshirishga bog'liq [3].

Energetika narxlari islohotlarining ikkinchi muhim yo'nalishi aholi real daromadlariga ta'siridir. Real daromadlar aholining oladigan pul daromadlari bilan bir qatorda ushbu mablag'lar hisobiga sotib olish mumkin bo'lgan tovarlar va xizmatlar hajmini ham ifodalaydi. Agar ish haqi, pensiya va boshqa daromadlar o'sishi kommunal xizmatlar hamda boshqa iste'mol tovarlari narxlarining oshishidan ortda qolsa, aholining xarid qobiliyati pasayishi mumkin. Bu holat, ayniqsa, daromadining katta qismini oziq-ovqat, uy-joy va kommunal xizmatlarga sarflaydigan kam daromadli oilalarga kuchliroq ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli energetika tariflarini isloh qilish jarayonida ijtimoiy himoya mexanizmlarini takomillashtirish muhim hisoblanadi. Ehtiyojmand

oilalarga manzilli yordam ko'rsatish, kompensatsiya mexanizmlarini rivojlantirish va ijtimoiy to'lovlarni inflyatsiya sharoitiga mos ravishda ko'rib chiqish tarif o'zgarishlarining salbiy ta'sirini yumshatishga yordam beradi. Bunda barcha iste'molchilarga bir xil miqdorda subsidiya berish o'rniga, yordamni haqiqiy ehtiyojmand qatlamlarga yo'naltirish davlat mablag'laridan samaraliroq foydalanish imkonini beradi. Ijtimoiy yordam mexanizmlari shaffof, tushunarli va aholiga qulay bo'lishi lozim. Shuningdek, aholining energiya iste'molini hisobga olish tizimlarini takomillashtirish hamda energiya tejamkor uskunalardan foydalanishni rag'batlantirish uy xo'jaliklarining uzoq muddatli xarajatlarini kamaytirishi mumkin [4].

Energetika narxlari islohotlarining uchinchi muhim jihati makroiqtisodiy barqarorlik bilan bog'liq. Davlat tomonidan energiya resurslari narxlarini uzoq vaqt davomida xarajatlardan past darajada ushlab turish budjetdan katta miqdorda subsidiyalar ajratish zaruratini yuzaga keltirishi mumkin. Bu mablag'lar boshqa muhim yo'nalishlar, jumladan, ta'lim, sog'liqni saqlash, infratuzilma va ijtimoiy himoya dasturlarini moliyalashtirish imkoniyatlarini cheklashi ehtimoli mavjud.

Tariflarni iqtisodiy jihatdan asoslangan darajaga bosqichma-bosqich olib chiqish energetika korxonalarining moliyaviy mustaqilligini kuchaytirishi va davlat budjetiga tushadigan bosimni kamaytirishi mumkin. Biroq ushbu jarayonni amalga oshirishda inflyatsiya kutilmalari, pul-kredit siyosati, aholi daromadlarining o'sishi va ishlab chiqarish xarajatlaridagi o'zgarishlarni hisobga olish zarur. Aks holda, tariflarning keskin oshishi narxlar o'sishini tezlashtirishi va aholining iste'mol talabini qisqartirishi mumkin. Makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlash uchun energetika tariflari islohotlari boshqa iqtisodiy siyosat yo'nalishlari bilan muvofiqlashtirilishi lozim. Xususan, raqobat muhitini yaxshilash, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, energiya tejamkor texnologiyalarni joriy etish va inflyatsion kutilmalarni boshqarish

muhim ahamiyatga ega. Tarif o'zgarishlari haqida oldindan aniq ma'lumot berish ham korxonalar va uy xo'jaliklariga o'z xarajatlarini rejalashtirish imkonini yaratadi [5].

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonda energetika narxlari islohotlari energetika tizimining moliyaviy barqarorligini mustahkamlash, infratuzilmani modernizatsiya qilish va energiya resurslaridan oqilona foydalanishni rag'batlantirish uchun muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, tariflarning oshishi qisqa muddatda inflyatsion bosimni kuchaytirishi, aholining real daromadlariga salbiy ta'sir ko'rsatishi va korxonalarning ishlab chiqarish xarajatlarini oshirishi mumkin. Mazkur jarayonning ijobiy natijalarini kuchaytirish va salbiy oqibatlarini kamaytirish uchun tariflarni bosqichma-bosqich o'zgartirish, ehtiyojmand oilalarni manzilli qo'llab-quvvatlash, energetika infratuzilmasiga investitsiyalarni ko'paytirish va energiya samaradorligini oshirish zarur. Bundan tashqari, tarif siyosatining inflyatsiya, real daromadlar va budjet xarajatlariga ta'sirini muntazam monitoring qilish lozim. Energetika narxlari islohotlari iqtisodiy jihatdan asoslangan tariflar, samarali ijtimoiy himoya va puxta makroiqtisodiy siyosat bilan uyg'unlashtirilgan taqdirdagina barqaror iqtisodiy o'sish hamda aholi farovonligini oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining "Qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish to'g'risida"gi Qonuni. O'RQ-539, 2019-yil 21-may.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son Farmoni. 2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida.

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi. Iste'mol narxlari indeksi va aholi daromadlariga oid statistik ma'lumotlar.

4. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Pul-kredit siyosati sharhlari va inflyatsiya hisobotlari.

5. International Energy Agency. World Energy Outlook. Paris: IEA.

6. World Bank. Uzbekistan Country Climate and Development Report. Washington, DC, 2023.